

Rukous, mietiskely ja kirkkovuoden suuret juhlat

Alustus KK:n kurssilla ”Syvemälle messuun 2008”, 2. jakso Haapaniemessä 23.-27.3.09

Jouko Martikainen, Vanha Härkätie 48, 21410 Vanhalinna

1. Johdannoksi

Rukouksen ja mietiskelyn ymmärrämme yleensä yksityiseksi uskonharjoitukseksi. Yhtä perusteltua on nähdä se jumalanpalveluksessa tapahtuvaksi seurakunnan yhteiseksi rukoukseksi ja mietiskelyksi. Sen luonnollinen kehys on messu, sanan jumalanpalvelus tai hetkipalvelus. Ne kaikki jäsentyvät kirkkovuoden juhlakiertoon. Edellisten alustusteni tapaan myös tässä pohdiskelen aiheitamme Jumalan sisäisen elämän ja hänen pelastustaloutensa kannalta. Tässä tekstissä etsin sellaista perspektiiviä, joka antaisi keskeisen asiasisällön kirkkovuoden suurille ja pienille juhlille ja kullekin sunnuntaille. Mielestäni se voi olla vain Jumalan itseilmoitus, joka avautuu juhla juhlalta siten, että sekä Jumalan ykseys että Pyhän Kolminaisuuden persoonien omaleimaisuus tarkentuvat vaiheittain. Tämä prosessi antaa sisällön myös pelastustaloudelle.

2. Opera ad intra et opera ad extra

Kertaan aluksi asioita, joita pohdiskelimme jo edellisessä alustuksessani. Teologiassa vakiintui jo verrattain varhain käsitys siitä, että Jumalasta puhuttaessa on tehtävä ero Jumalan sisäänpäin suuntautuvien ja ulospäin suuntautuvien toimintojen välillä. Näistä käytetään perinteessämme latinalaisia termejä: **opera ad intra ja opera ad extra**. Jumalan ulospäin suuntautuvat työt ovat: luominen, lunastus ja pyhitys. Apostolinen uskontunnustus esittää ne tiiviissä muodossa. Sisäänpäin suuntautuvista Jumalan töistä se puhuu vain niukasti. Nikean tunnustuksessa niillä on selvästi vahvempi asema: ”... *Jumalan ainoaan Poikaa, joka on syntynyt Isästä ennen aikojen alkua, Jumala Jumalasta, valo valosta, tosi Jumala tosi Jumalasta, syntynyt ei luotu, joka on samaa olemusta kuin Isä ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä, joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista ja syntyi ihmiseksi, ...*”

Uskonharjoitus tukeutuu yleensä vain Jumalan pelastustalouteen eikä sen lisäksi myös Häneen itseensä ja hänen sisäänpäin suuntautuviin töihinsä.

Voimme verrata näiden kahdenlaisten töiden suhdetta rakennuksen perustukseen ja sen päälle pystytettyyn rakennukseen. Jumalan sisäänpäin suuntautuvat työt ovat perustus, johon Hänen ulospäin suuntautuvat työnsä nojaavat. Edellä puhuin pelastustaloudellisesta pelkistyksestä. Tällä tarkoitan sitä, ettei kristikunnan hallussa olevaa kokonaispotentiaalia ei ole osattu tai haluttu ottaa käyttöön. Tätä pidän suurimpana ongelmana. Sen voittaminen edellyttää paneutumista perusteisiin. Siinä tarvitsemme mm. rohkeaa avautumista sille, miten Jumala määrittelee oman ykseytensä kirkkovuoden suurissa juhlissa ja millaisena Hän haluaa itseään palveltavan.

Mitä tapahtuu, jos yhteinen ja yksityinen rukouksemme ja mietiskelymme ei pidäkään Jumalaa sinä, joka Hän todellisuudessa on? Tämä on hyvin vaikea kysymys, emmekä voi tässä paneutua siihen koko laajuudessaan. Totean lyhyesti vain keskeisimmän asian.

3. Jumala toimii aina kultaisen säännön mukaisesti

Jumala toimii aina kultaisen säännön mukaisesti. Hän itse on oikeastaan kultainen sääntö. Rukouksen ja mietiskelyn samoin kuin kaiken elämämme kannalta tämä merkitsee sitä, että Jumala täydellisessä vapaudessaan asettaa meidän kasvojemme eteen sen tosiasiallisen uskon kohteen, joka hallitsee sydäntämme ja sitoo meidät siihen. Näin se mitä pidämme ikään kuin omana valintanamme, onkin tosiasiaa Jumalan tapa kapseloida meidät oman sydämemme uskon sisälle. Itsestämme käsin emme tätä ymmärrä laisinkaan. Sitä mukaa kuitenkin, kun uskonharjoituksen myötä sisäinen vapautemme kasvaa, avartuu, ymmärrämme Jumalan toimivan juuri näin ylivertaisessa vapaudessaan ja kaiken sisäänsä sulkevassa mahdikkudessa. Tästä syystä Jumalan palveleminen oikein on kaiken avain. Tähän kukaan ei itsestään pysty. Oikea Jumalan palveleminen syntyy vähitellen meissä vahvistuvan Kristus-yhteyden hedelmänä. Emme siis lähde rukoilemaan ns. puhtaalta pöydältä, vaan monenlaisten sidosten keskellä.

4. ”... iankaikkisuudessa Syntynyt ja tosi ihmiseksi Syntynyt”

Vähän katekismuksen toisen uskonkappaleen selityksessään Luther liittyy suoraan Nikean uskontunnuksen sanamuotoihin: ”*Minä uskon, että Jeesus Kristus, tosi Jumala, Isästä iankaikkisuudessa syntynyt, ja myös tosi ihminen, syntynyt neitsyt Mariasta, on minun Herrani ...*”. Tässä meillä on kaksi syntymää. Niistä ensimmäinen on Jumalan sisäänpäin suuntautunut työ ja toinen ulospäin suuntautunut työ.

Isä synnyttää iankaikkisuudessa jatkuvasti Pojan. Tietyissä historiallisissa vaiheissa Jumala, Isä, Poika ja Pyhä Henki yhdessä tekevät päätöksen ihmiskunnan lunastamiseksi. Lunastuspäätöksen motiivi on tulisen uunin tavoin hehkuva Jumalan, Isän, rakkaus luotujansa kohtaan. Pyhä Henki kuuntelee Isän ja Pojan keskustelua.

Lunastuspäätöksen mukaisesti Poika syntyy ihmiseksi Neitsyt Mariasta Betlehemin talliin. Pojan syntyminen Isästä ikuisuudessa ja lunastuspäätös ovat kumpikin Jumalalan sisäänpäin suuntautuvia töitä, joista seuraa Pojan syntyminen ihmiseksi eli inkarnaatio.

Joulu on siis kolminaisuusopillisesti tarkastellen **Jumalan, Isän, juhla**. Jumala, Isä, tekee työtä sisäänpäin ja ulospäin. Poika syntyy Isästä loputtomasti iankaikkisuudessa ja sitoutuu aikaan ja paikkaan lunastuspäätöksen mukaisesti. Pyhä Henki kuuntelee sitä niin hartaasti, että enkelit virittävät jouluyönä juhlavirren paimenten kedolla: **Kunnia Jumalalle korkeudessa, ja maassa rauha ihmisille, joita (nyt) koskee hänen pelastustahtonsa**. Tämä doksologia rakentuu kauniisti opera ad intra ja opera ad extra –kaavan mukaisesti. Kunnian antaminen Jumalalle on sen tunnustamista, että Jumala on nyt itsessään tehnyt lunastuspäätöksen. Sen seurauksena vihollisuus enkelten ja ihmisten välillä on kumoutunut. Nyt Jumalan **pelastustahto**, voisimme yhtä hyvin sanoa, hänen **pelastustaloutensa** on käynnistynyt.

Luther ymmärtää Isän iankaikkisuudessa tapahtuvan synnyttämisen siten, että Isä lausuu itsestään Sanan, jota Pyhä Henki kuuntelee. Näin erottuvat Pyhän Kolminaisuuden persoonat toisistaan. Miten suhtautuvat toisiinsa Pojan ikuinen syntyminen Isästä eli loputon muotoutuminen Sanaksi ja hänen syntymisensä ihmiseksi ajanlaskumme alussa Betlehemin talliin? Se on paradoksi, käsityskykymme ylittävä salaisuus. Silti se on tosi ja varma. Voimme vain tunnustaa: Jumalan vapaus on niin suuri, että Hän voi olla samalla kertaa ikuisuudessa ja sitoutua historiaan.

Pelastustalouden käynnistyminen Betlehemin tallissa ei koske kuitenkaan vain ihmiskuntaa vaan myös Jumalaa itseään. Iankaikkisuudessa Jumalan tekemä lunastuspäätös muuttaa häntä itseään siten, että Jumalan tapa olla yksi ja kolme alkaa avautua ja tarkentua aikaisempaan verraten meitä hämmentävällä ja haastavalla tavalla.

Tältä taustalta ymmärtäen, että, elleivät Jumalan sisäiset työt ole fundamenttinamme jouluevankeliumia meditoidessamme ja sen pohjalta yhdessä ja yksin rukoillessamme, näemme seimessä vain kurjaan maailmaan syntyvän pienen lapsen. Hänkö voisi meitä auttaa kaikissa elämän kysymyksissä? Näin jääme vaille sitä iloa ja lohdutusta, jonka Jumalan lunastuspäätös ikuisuudessa voi rukouksemme ja mietiskelymme antaa. Olemme tässä mykistävän salaisuuden äärellä, joka sähköistää kaikki hengen kykymme. Se täyttää rukouksemme ja mietiskelymme ihmettelyllä. Sellaista lieneekin rukous ja mietiskely parhaimmillaan.

Jumala on yksi tällä ihmeellisellä tavalla, että Hän synnyttää loputtomasti Pojan ikuisuudessa ja että Poika syntyy ihmiseksi tietynä hetkenä ihmiskunnan historiassa. Jumala voi itsessään yhdistää äärettömän ja äärellisen. Eikä vain sitä, vaan Hän ihmiseksi tullessaan ryhtyy keräämään itseensä kaiken sen kurjuuden, joka orjuuttaa niin yksityistä ihmistä kuin koko ihmiskuntaakin. Hän vaelsi keskellämme ja toimi kaikessa siten, että hän ainoana ihmisenä täytti ensimmäisen käskyn.

4. Jumalattoman vanhurskauttaminen

Jouluna Pyhän kolminaisuuden persoonista **Jumala, Isä, on ensisijainen toimija**. Hän synnyttää ikuisuudessa itsestään Sanan eli Pojan. Pyhä Henki kuuntelee näin syntyvää Sanaa ja sen Lausujaa. Sanan Synnyttäjä ottaa omakseen orjuuteen vaipuneen ihmisen kurjuuden ja pyytää Poikaansa lähtemään hänen Pelastajakseen.

Pääsiäisenä taas **Jumala, Poika, on ensisijainen toimija**. Hän ottaa kantaakseen koko ihmiskunnan synnit. Hänestä tulee suorastaan **suurin syntinen**. Herra Kristus tuomitaan Jumalan pilkasta kuolemaan ristinpuussa. Syntiä ei sen jälkeen ole enää missään muualla kuin Hänessä. Tämän suurimman syntisen Jumala, Isä, tunnustaa Vanhurskaaksi, koska Herra Jeesus on täyttänyt ensimmäisen käskyn eikä ole syyllistynyt mihinkään syntiin. Pyhä Henki herättää hänet kuolleista ja Poika nousee kirkkauteensa Isän oikealle puolelle. **Jumalattoman vanhurskauttaminen yksin uskosta on pääsiäisen paradoksaalinen sanoma**. Herra Kristus on tuo jumalaton. Hänet vanhurskautetaan yksin uskosta. Hän todellakin *”alensi itsensä ja oli kuuliainen kuolemaan asti, ristinkuolemaan asti”* (Fil. 2,8).

Nyt Isä ja Poika vaikenevat. Aikaisemmin Isä on yhdessä Pyhän Hengen kanssa tunnustautunut Poikaansa, neitsyt Mariasta syntyneeseen Nasaretin Jeesukseen: *”Tämä on minun rakas Poikani. Kuulkaa Häntä!”* Pääsiäisenä Pyhän Kolminaisuuden sisällä vallitsee hiljaisuus. Ristillä riippuvaan Herraan Jeesukseen on koottu kaikki menneisyyden hirvittävyudet ja kaikki tulevat jumalattomuudet. Kaikkien itsemurhapommittajien polttava viha vastustajia kohtaan, kaikkien ihmisten kuoleman pelko ja – tuska, pöyhkeys, ylpeys, itseihailu, pelko, hulluus, perimän vauriot, mielipuolisuus, raajarikkoisuus ja himoihin upottautuminen. Kaikki tämä ja paljon muuta on koottu tuohon yhteen ainoaan ihmiseen. Hän paahtuu Jumalan vihan alla kuparinpunaiseksi ja vajoaa aivan helvetin pohjalle. Tämän Jumala, Isä, tunnustaa vanhurskaaksi ja *”korottaa yli kaiken ja antaa hänelle nimen, kaikkia nimiä korkeamman. Jokaisen kielen on tunnustettava Isän kunniaksi, että Jeesus Kristus on Herra”* (Fil.2,9-11).

Jumala on tällä tavalla yksi. Hän kukistaa pahan siten, että Hän ottaa sen itseensä ja tuhoaa sen itsessään. Tästä syystä se ei enää muodosta estettä ihmiskunnan pääsulle Jumalan sydämelle. Nyt

vallitsee rauha ihmisten ja enkelten välillä. Tällä tavalla Jumala on yksi. Jumalan itseilmoitus avautuu meille persoonittain kirkkovuoden kolmessa suuressa juhlassa. Samalla näemme entistä paremmin, millä tavalla Jumala on yksi. Hän on ensinnäkin yksi itsessään eli sisäistrinitaarisesti ja toiseksi Hän tekee ihmiskunnan yhdeksi. Herra Kristus kerää itseensä ihmiskunnan synnin. Se on syyppää Hänen kuolemaansa. Tunnustaessaan syyllisyytensä ja syntinsä ihmiskunta tulee yhdeksi Herrassa Kristuksessa. Hän on samalla kertaa suurin syntinen siis jumalaton ja ainoa vanhurskas. Hän yhdistää itsessään tällä tavalla pelastustalouden ja sisäistrinitaarisen elämän. Hän kärsii helvetin pohjalla rangaistuksen kaikista mahdollisista synneistä ja nousee sitten Isän oikealle puolelle. Isän oikealla puolella istuminen on **opus ad intra** ja rangaistuksen kärsiminen helvetin pohjalla **opus ad extra**.

Pelastustaloudellisen pelkistyksen vuoksi pitkäperjantai on saanut pääsiäistä suuremman painoarvon kultissa ja tapaperinteessä. Näin siksi, **että opus ad extra eli Herran Kristuksen ristinkärsimys ja kuolema** eivät esijännity **opus ad intrasta eli Hänen uudensisältöisestä sisäistrinitaarisesta asemastaan käsin**. Rukous ja mietiskely saavat ihmeellisen työstöjännitteen, kun perinteemme koko potentiaali, eli sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvien töiden tasapaino määräävät niitä.

Pääsiäisenä vallitsee Pyhän Kolminaisuuden sisällä hiljaisuus, vaikeneminen olisi ehkä oikeampi sana? Kysynemme, miksi näin? On elintärkeää, että näin on, sillä jos Isän oikealla puolella oleva Poika, jolle Isä on antanut kaiken vallan, avaisi suunsa, alkaisi heti viimeinen tuomio. Kun Jumala vaikenee, on meidän mahdollista riemuita siitä, että olemme vanhurskaita. Kukaan ei voi meitä syyttää mistään. Tästähän Paavali kirjoittaa riemuiten Roomalaiskirjeen luvussa 8, jakeet 31-39. Kuinka eivät rukoilemisemme ja mietiskelymme sähköistyisi tästä kaikesta? Kuka ei suorastaan räjähtäisi riemuun siitä, että olemme synnin, kuoleman ja helvetin voittajia. Osanamme on ikuinen eli tyhjentyvätön elämä. Näin siksi, että Jumala vaikenee, eikä näe meidän syntejämme siitä syystä, että ne on kaikki koottu Herraan Kristukseen, hänen Poikaansa.

(Tässä voimme ”Luterilaisista virsistä” veisata numeron 707 muutaman säkeistön; se on Paul Gerhardtin meditaatio tästä Paavalin tekstistä.)

5. Kaikki kansat kuulevat ylistettävän Jumalaa omalla kielellään

Jouluna Jumala, Isä, on ensisijainen toimija, pääsiäisenä Poika. **Helluntaina ensisijainen toimija on Pyhä Henki**. *Muistamme, mitä Nikean uskontunnustus sanoo Pyhästä Hengestä: ”Me uskomme Pyhään Henkeen, Herraan ja eläväksi tekijään, joka lähtee Isästä ja Pojasta, jota yhdessä Isän ja Pojan kanssa kumarretaan ja kunnioitetaan ja joka on puhunut profeettojen kautta.”*

Tässä meillä on tiivistettynä vanhakirkollisen ajattelutyön tulokset Augustinuksen teologiasta käsin tulkittuna. Muistanemme vielä, että Bysantin ortodoksia ja Latalainen länsi ovat tässä eri mieltä. Bysantti ei ole hyväksynyt latalaisten lisäystä: ”filioque”= ja Pojasta.

Luther on nerokkaalla tavalla ratkaissut tämän kysymyksen. Pyhä Henki kuuntelee jouluna Isän ja Pojan tekemää lunastuspäätöstä ja virittää enkelit sitä ylistämään inkarnaation tapahtuessa. Pääsiäisenä Pyhä Henki herättää Herran Jeesuksen kuolleista kirkkauteen. Isä tunnustaa hänet vanhurskaaksi ja asettaa Hänet istumaan oikealle puolelleen.

Lutherin mukaan Pyhän Kolminaisuuden sisälle on nyt pystytetty saarnatuoli. Helluntaina Pyhä Henki saarnaa ja Isä ja Poika kuuntelevat sitä. Mitä Pyhä Henki saarnaa? Hän saarnaa näin: **Suurimmaksi syntiseksi tullut Herra Jeesus on vanhurskautettu yksin uskosta.** Hän istuu kirkkaudessa Isän oikealla puolella. Tätä enkelitkään eivät pysty käsittämään. Luther selittää tätä suurta mysteeriä Genesis-kommentaarissaan Jaakobin portaiden yhteydessä (Gen.28,12):

”Se tässä on ihmetyksen aihe, että saadaan nähdä ihminen ja luoduista kaikkein alin, kaikkien alimmaksi alennetuin, ja samalla hänen istuvan isän oikealla puolella, ja kaikkien enkeleiden yläpuolelle korotettuna, nähdä hänet Isän helmassa ja heti kohta Perkeleen alle alistettuna....Tässähän kaikkein korkein persoona, mitä on, jota majesteettisuutensa tähden on kavahdettava yli kaiken, mitä on luotu, tulee kaikkein alimmaksi ja halvimmaksi. Tämän ihmeellisen näyn saamme nähdä tuossa elämässä ja se on oleva autuaiden pysyvä ilon aihe. Samoin se on enkelten ainut kaipausta ja ilon aihe, kun he saavat nähdä Herran, joka on mitätön, toisin sanoen kaikkein alin.”

Alin on nyt Korkein. Hän, Alin, on kuitenkin yksi ja sama kuin Ylin. Juuri tällaista saarnaa Pyhä Henki Pyhän Kolminaisuuden sisällä. Se on ehjästi sopuoinnussa sen kanssa, mitä Herra Kristus sanoi ylösnoustuaan oppilailleen: *”Minulle on annettu kaikki valta taivaassa ja maan päällä. Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni,”* (Matt. 28,18-19).

Kun Pyhä Henki saarnaa helluntaina Pyhän Kolminaisuuden sisällä, kuulevat kaikki kansat ylistettävän Jumalaa omalla kielellään. Tällä tavalla Jumala on yksi. Näin kumoutuu se hajaannus, joka alkoi Baabelin tornin rakentamisesta. Pyhän Hengen vuodatus helluntaina aloitti globalisaation. Nyt kaikki kansat kuulevat ylistettävän yhtä ja samaa Jumalaa omalla kielellään. Kaikki kielet tarvitaan juuri siihen, ettei Herran Kristuksen ihmeellistä ykseyttä ja Hänen käsittämätöntä pelastustyötään voida muuten riittävästi ylistää. Pyhä Henki on se vapaus ja luo sen vapauden, joka irrottaa kaikki kansat ja kielet orjuuttajistaan ja antaa niille saman vapauden kuin Hengellä on itsellään. Se mahdollistaa Herran Kristuksen ylistämisen.

Pyhän Hengen saarna Kolmiykeyden sisällä vaikuttaa siis ulospäin sen, että kaikki kansat ja kielet alkavat ylistää Vapahtajaa. Samalla se on niille ennakoituvaa viimeistä tuomiota. Pyhä Henki nimittäin paljastaa kansojen synnin, koska ne eivät usko Herraan Jeesukseen, Jumalaan ja ihmiseen. Pyhä Henki osoittaa myös vanhurskauden eli sen, että Herra Kristus, suurin syntinen, on nyt Isän oikealla puolella, ja on ainut vanhurskas. Lisäksi Pyhä Henki näyttää sen, että Pääorjuuttaja, eli Saatana, on tuomittu.

On vielä lyhyesti palattava filoque-ongelmaan. Pyhällä Hengellä itsellään ei ole jumalallista olemusta. ”Hän lähtee Isästä ja Pojasta.” Tämä tarkoittaa sitä, että Isä antaa itsensä Hengelle ja Poika antaa itsensä Hengelle. Luther ymmärtää tämän siten, että Isä, Sanan synnyttäjä ja Lausuja ja Poika, Isän itsestään muodostama Sana, antavat itsensä Pyhälle Hengelle. Tämä on vastoin kaikkea sitä, mihin itsekkyytemme orjuutettuina olemme tottuneet. Otaksumme, että näin tehdessään kumpainenkin niin Isä kuin Poikakin menettävät itsensä tai ainakin jotakin itsestään. Tosi asiassa juuri näin tehdessään kaikkien kolmen olemistapa muodostuu siten persoonaksi, että myös langennut ihminen voi sen avulla tulla oikeaksi ihmiseksi siis oikeaksi persoonaksi. Nyt me emme ole sitä. Orjuuttajamme ovat vieneet meiltä sisäisen vapauden. Sitä on vain hitunen jäljellä. Mutta meidän on mahdollista tulla Sanan muotoisiksi ja sen avulla kasvaa oikeiksi persooniksi. Tämä mahdollistuu Pyhässä Hengessä eli Hänessä ja Hänen vapaudessaan.

Kun Pyhä Henki saarnaa Jumalan sisällä, saarnan kuulemisen subjekti täällä ulkopuolella on ensisijaisesti aina kansa ja kieli, yksityinen uskova vain kansansa ja kieliyhteisönsä jäsenenä. Näin

siksi, että kuuleminen edellyttää kieltä, joka tekee kuullun ymmärrettäväksi. Kieli syntyy siitä, että Jumala luo Sanallaan Pyhässä Hengessä. Syntiinlankeemuksen jälkeisessä tilassa kieletkin ovat orjuutettuja. Niiden kyky avautua Sanan mahdille on heiveröinen. Pyhän Hengen saarna Jumalan sisällä käy poistamaan kielten orjuutta ja vapauttaa ne ylistämään Jumalan pelastustekoja.

6. Rukous ja mietiskely: Jumalan salaisuuden ihmettelyä

Mitä edellä luonnostellusta kirkkovuoden suurten juhlien tulkinnasta seuraa rukoukselle ja mietiskelylle. Mielestäni on selvää, että tämä jättimäinen draama, jossa Jumalan oma sisäinen elämä ja Hänen pelastavat tekonsa avautuvat meille vuoden juhlakierrossa, täyttää niin rukouksen kuin mietiskelynkin ihmettelyllä, ilolla ja riemulla, mutta myös huokauksilla ja oman syntikurjuuden ja jumalattomuuden vaikeroinnilla. Ihmisen koko tunnerekisteri tulee käyttöön, samoin käsittämiskisteri ja kokemisrekisteri. Rukouksemme ja mietiskelymme täyttyvät niin Pietarin katumuksesta, kun hän oli kieltänyt kolmasti Heransa, samoin kuin syntisen naisen kyynelvirroista, joilla hän pesi herramme jalat fariseuksen huoneessa ja vielä ristinryövärikin huokauksista Herran puoleen, samoin kuin Emmauksen kulkijoiden ilosta: ”Eikö sydämemme hehkunut innosta, kun hän kulkiessamme puhui meille ja opetti meitä ymmärtämään kirjoitukset?”